

Makale Türü: Araştırma Makalesi

FUAT SEZGİN'İN EŞSİZ ÇALIŞMASI: GAS (GESCHICHTE DES ARABISCHEN SCHRIFTTUMS) VE ALMANYA'DA ŞARKİYAT ÇALIŞMALARINA DAİR

Nurettin GEMİCİ¹

Öz

Fuat Sezgin'in İslâmî İlimler sahasında Arapça yazılmış olan eserlerin tasnifini yaptığı GAS başlıklı çalışmasının ne derece önemli olduğu öteden beri bilinmektedir. Almanca yazılmış bu eserin Arapçadan sonra Türkçeye ilk cildinin çevirisi yapılmıştır. Fakat yeniden ilk ciltten itibaren yeniden hazırlanmakta olup yakın zamanda tamamlanacağı öngörülmektedir. Türkçe çeviri sayesinde uzun zamandır Almanca aslından faydalanamayan pek çok araştırmacıya kolaylık sağlayacağı da kesindir. Eser, Fuat Sezgin Hocanın yoğun gayretleri neticesinde ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Fuat Sezgin'in ilgili çalışmasını Almanya'da yapması da rastgele bir tercih değildir. Bu sahaya girişine neden olan hocası Hellmut Ritter'in etkisi ve tavsiyelerine uyarak Almanya'yı tercih etmiştir. Neredeyse Almanya'da 200 yıllık geçmişi olan ve fiilen sürdürülmekte olan Şarkiyat araştırmalarının sağladığı geniş bir literatür ve tecrübe de eserin ortaya çıkışında olumlu bir etki yapmıştır. O bakımdan müstakil bir araştırmanın konusu olması gereken, özelde Almanya'daki doğu biliminden değişik bilgiler, genel mânâda ise Şarkiyat çalışmalarının dünü bugünü hakkında bazı kısa bilgiler ve notlar da konuya olan ilgiyi sağlamaya dönüktür.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, Almanya, Şarkiyat, Bilim.

FUAT SEZGIN'S UNIQUE STUDY: ON GAS (GESCHICHTE DES ARABISCHEN SCHRIFTTUMS) AND ORIENTAL STUDIES IN GERMANY

Abstract

It is known how important Fuat Sezgin's work titled GAS, in which he classified the works written in Arabic in the field of Islamic Sciences, is. The first volume of this work, written in German, was translated into Turkish after Arabic. However, it is re-prepared from the first volume and is foreseen to be completed soon. Turkish translation will certainly help many researchers who have not benefited from the German language for a long time. The work was presented to the benefit of the world of science as a result of the intensive efforts of Fuat Sezgin. It is not a random choice for Fuat Sezgin to do his work in Germany. He preferred Germany under the influence of his mentor Hellmut Ritter who led him to this field and following his advice. A wide range of literature and experience provided by the Oriental Studies in Germany with almost 200 years of history and in progress also had a positive effect on the emergence of the work. In this respect, some brief information and notes about the past and present of Oriental Studies in general terms, which should be the subject of independent research, and different knowledges of Oriental science in Germany in particular are also aimed at providing interest to the subject.

Keywords: Fuat Sezgin, Germany, Orientalism, Science.

1. Giriş

İlk insanla birlikte gerek değişik alfabeler ve farklı kayıt türleriyle bir malzeme üzerinde zapt edilen yazılı eserler zaman içinde tekâmül göstererek bugüne kadar devam edegeldiği bir gerçektir. Bununla birlikte insanlığın sahip olduğu sayısız denecek kadar pek çok kitap veya yazılı metinlerin önemli bir kısmı savaşlar, doğal afetler ve düşmanlıklar ve cahilane bilinçsiz yaklaşımlardan ötürü yok olmuş ve kullanılmaz hale gelmiş olduğundan haliyle de adı geçen çalışmalar günümüze kadar gelememiştir. Her biri sahalarında ilk olan ve ilmî bir boşluğu dolduran

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı. nurettinGemici@hotmail.com orcid: 0000-0002-6377-8341

Bu Yayıma Atıfta Bulunmak İçin: Gemici, N. (2019), Fuat Sezgin'in Eşsiz Çalışması: Gas (Geschichte Des Arabischen Schrifttums) ve Almanya'da Şarkiyat Çalışmalarına Dair, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(Özel sayı), 31-37.

Makale Geliş Tarihi: 10/12/2019

Makale Kabul Tarihi: 21/12/2019

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2019

kitapların, yazılı belgelerin eksikliği medeniyet sahasında bugün sahip olmamız gereken hedeflere geç ulaşmamıza neden olmuştur. Tarihe dönük baktığımızda barbarlarca yıkılan, yakılan İskenderiye, Bağdat, Endülüs kütüphaneleri insanlığın geleceğini etkileyen pek çok buluş ve imkânları da olumsuz manada etkilemiştir.

Genel anlamda farklı dil ve kültürlerde meydana getirilen yazılı çalışmaların bazılarının kataloglar halinde derlenip bir araya getirildiği de bilinmektedir. Hz. Peygamber'den kısa süre sonra farklı ilim sahaslarında meydana getirilen eserlerin neler olduğu ve hangilerinin günümüze kadar geldiği hakkında yapılan farklı çalışmalar yapılmıştır.

Fuat Sezgin'in GAS diye kısaltılarak bilinen eseri *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (Arapça İslam Bilimleri Tarihi) kendisinden önce yapılmış diğer çalışmaları da dikkate alarak onların ilavesi olarak değil kapsamı itibarıyla müstakil yayınlanmayı hak eden bir ilmi eserdir.² Fakat seleflerin yaptıklarını doğrudan almak yerine farklı bir usul ve metot takip ederek geliştiren ve bir adım öteye taşıyan emek mahsulü bir inanılması güç bir birikimdir.

2. Fuat Sezgin'in GAS İsimli Eseri Öncesi Çalışmalar

İslam Dünyasında bilim Tarihine dair yazılı eserlerin künyeleri, kayıtları ve haklarında bilgi veren eserlerin öncüsü olarak çok eski tarihli bir çalışma olarak İbn Nedim'in *Fihrist*'iyle konuyu başlatmak gerekir. Fakat muhteva ve şekil bakımından benzerlik bakımından GAS ile karşılaştırılabileceğimiz en uygun çalışma Osmanlı ilim, kültür ve Medeniyet coğrafyasından Kâtip Çelebi'ye değinmeden geçmek mümkün değildir. Ansiklopedik bir metodolojiyle hazırlanmış *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-kütüb ve'l-Fünûn* başlıklı kitapta; Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme alınmış kitap, risale ve benzeri çalışmaları içermektedir. İlgili çalışma da kendisinden önce kaleme alınmış tasnifleri, bibliyografik türde katalogları da gözden geçirmiştir. Kâtip Çelebi'nin bu çalışması kendisinden sonra gelenlere de hem öncülük hem de yol göstermiştir. Sadece kendi eserine bazı zeyiller yazılmasına neden olduğu gibi ayrıca Avrupalı araştırmacılardan Gustav Leberecht Flügel, Edward Granville Browne, Charles Rieu, Edward Denison Ross, Carl Brockelmann ile birlikte en son olarak Fuat Sezgin'e kaynaklık ve örneklik teşkil etmiştir (Karakaş, 2018:53).

Ayrıca Atabey Kılıç'ın yerinde tespitiyle Fuat Sezgin'in çalışmasına paralel olarak son yıllarda hazırlanan ve konusu "Doğu Edebiyatı" olan bibliyografik çalışmalar da mevcuttur. (Kılıç, 2019:343) Bunlardan 2015 yılında Eugenia Sokolinski'nin proje editörlüğünde hazırlanan "Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction" başlıklı çalışma Arap harfli, Ermeni, Kafkas, Kipti, Hristiyan, Filistin, Habeşi, Gürcü, Yunan, İbrani, Slav ve Suri yazma eserleri ve bunlara dair pek çok araştırmayı da kapsamaktadır (Kılıç, 2019:43). Buna ilaveten "Encyclopedia of Islam and the Muslim World" başlıklı iki ciltlik eser Richard C. Martin'in riyasetinde hazırlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında hazırlanan İslam Ansiklopedisi Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak değişik tarihlerde neşredilmiştir. İlk baskısı "The Encyclopedia of Islam" adıyla (1913-1938, dört cilt, bir cilt ek) hazırlanan İslam Ansiklopedisi'nin ikinci defa neşri 1954-2005 arasında yapılmıştır. Adı geçen eserin ilk baskısı "İslam Ansiklopedisi" adıyla 1940-1988 yıllarında 13 cilt olarak Türkçeye de çevrilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen çalışma fasiküller halinde yayınlanmış ve Türkçe çeviride tercüme esas olan metnin neredeyse iki katından fazlasına tekabül eden kısım orijinal nüshada olmayıp yerli müelliflerin telifi olarak yazdırılmıştır (Aykut, 1991: 219).

² Türkçede yaygın olarak tercüme edilen Arap-İslam Bilim Tarihi ifadesi sorunludur. F. Sezgin'in Arapça olarak yazılmış eserlerin belli konular çerçevesinde kronolojik ve ilmi tasniflerle bir araya getirilmesini kastettiği anlaşılmaktadır. İslam İlim mirasının içinde Araplar, Türkler, Farslar ve diğer milletlerin emek ve çabalarını kapsayıcı bir çeviri olarak Arapça yazılmış veya Arap harfli yazılmış eserler bütününe vurgu yapmak yerinde olur.

Bu çalışmayı da 1988 yılında yayına başlayan Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 44 ciltlik kısmı 2013 yılında ve arkasından 2016 yılında ek iki cilt ile birlikte tamamlanmıştır.

Fuat Sezgin'in GAS isimli çalışması sayesinde erken dönemlerden başlayarak Müslüman âlimlerin ortaya koydukları eserlerin derli toplu bir toplamına ulaşabiliriz. Bir nevi İslâmî ilimler sahasında çalışacak olanlar için bir yol haritası hükmünde olup ilmi yayınlarda esas olan geriye dönük yapıların bir hulasasını elde etmek mümkündür. İslam Medeniyetinin farklı branşlarındaki kitaplarını bir araya getiren GAS, araştırmacıları olduğu kadar 200 yıldır kendisine tevhit edilen aşâğılık duygusuyla içine kapanmış bir nesle de yeniden ruh ve can vermiştir.

1961 yılında Almanya'ya gitmek zorunda kalan Fuat Sezgin'in çalışmalarının (Karakas, 2018: 114 vd), matbu hale geçişi kendisinin titizliği ve eserine basma konusundaki arayışının uzun sürmesinden dolayı biraz gecikmelidir. Nihayet Dünyaca tanınmış Brill yayınevi tarafından 1967 yılında 1. cildinin baskısı yapılmıştır. Sezgin'in Frankfurt Üniversitesinde bünyesindeki enstitüsünde başlattığı bu teşebbüs 50 yıla yakın bir zaman dilimde tamamlanmıştır. Elde matbu olan cilt sayısı 1967'den 2015 yılına kadar 17 cilde ulaşmıştır. GAS toplamda 8820 sayfalık hacmiyle kendisine benzer önceki eserleri açık ara fark atmamakla kalmayıp tekrarı çok zor olan bir devasa proje olarak da benzersizliğini korumaktadır. İlk cildinde Kur'an İlimleri, Hadis, Tefsir, İslam Tarihi, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf gibi Temel İslam Bilimlerine giriş mahiyetinde önemli bilgiler vermiştir. (Kılıç, 2019:346) Eserinin tamamlanması konusunda duyduğu endişe nedeniyle farklı konularda kaleme aldığı ciltlerde tarih bakımından bir sınırlamaya gitmiştir. Eserine aldığı çalışmalarını en erken dönemlerden başlatarak hicretten sonra 430/1038 yılına kadar yapılmış eserleri tanıtma yoluna gitmiştir. Ayrıca eserlere dair künye kaydıyla birlikte hangi Kütüphanede mevcut oluşuna da dikkat çekilmiştir. Fuat Sezgin'in GAS başlıklı çalışmasının 1-9 ciltleri 1967-1984 arası yılları arasında Hollanda'nın Leiden şehrindeki E. J. Brill yayınevinde neşredilmiştir (Kılıç, 2019:346).

Bu ciltlerin yayım tarihleri ve ele aldıkları konular kısaca şöyledir:

- I. Cilt 1967 (XIII+935 s.): Kıraât, Kur'an İlimleri, Hadis, Tarih, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf.
- II. Cilt 1975, (IX, 807 s.): Şiir
- III. Cilt 1970, (XIX+498 s.): Tıp, Eczacılık, Zooloji, Veterinerlik
- IV. Cilt 1971, (X, 398 s.) : Kimya, Botanik, Ziraat
- V. Cilt 1974, (XIV, 514 s.): Matematik
- VI. Cilt 1978, (XI, 521 s.): Astronomi
- VII. Cilt 1979, (XIV, 514 s.): Astroloji, Meteoroloji
- VIII. Cilt 1982, (XII, 389 s.): Leksikografi/ Sözlük çalışmaları
- IX. Cilt 1984, (XII, 406 s.): Gramer
- X. Cilt 2000, (XXX, 634 s.): Matematiksel Coğrafya ve Haritacılık
- XI. Cilt 2000, (VII, 716 s.) : Matematiksel Coğrafya ve Haritacılık
- XII. Cilt 2000, (XIII, 362 s.): Matematiksel Coğrafya ve Haritacılık
- XIII. Cilt 2011, (VII, 587 s.) : Matematiksel Coğrafya ve Haritacılık
- XIV. Cilt 2010, (553 s.) : Beşerî Coğrafya
- XV. Cilt 2010, (470 s.): Beşerî Coğrafya
- XVI. Cilt 2015, (XXV, 496 s.): Retorik ve Edebî Teori, Şiir, Antolojiler, Edebî Nesir,
- XVII. Cilt 2015, (X, 524 s.): Eğitim ve Eğlence Literatürü³ (Hansu, 2016:221 vd).

Fuat Sezgin'in ayrıca 18. cilt olarak düşündüğü eserini tamamlayıcı son cildi de yarım kalmıştır. İlgili çalışmanın Frankfurt'taki Üniversite yönetimiyle çıkan ihtilaf nedeniyle son hali ve

³ Eğlence kültürü çevirisiyle geniş yığınlara okumayı sevdirmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla hazırlanan kitaplar kastedilmektedir.

akıbeti meçhuldür. Şahsına ait kitaplarının bir bölümünün yanı sıra şahsî not ve benzer dokümanlarının ilmî değeri düşünülerek ilgili yasakların kaldırılması yerinde olacaktır.

Fuat Sezgin, çalışmalarının çok erken bir safhasında yeni bir çalışmaya gereksinim duyulduğunun farkına vararak telif çalışmaya karar vermiştir. O, GAS başlıklı projesini ortaya koyarken selefi olan Carl Brockelmann'ın GAL başlıklı çalışmasının sınırlı ve eksik ve bazı önemli hataları barındırmasından ötürü zeyl veya ilavelerle yeniden neşrinin mümkün olmayacağını tespit ederek rotasını kendi eserine çevirmiştir. Bu sebeple Fuat Sezgin, kendisinin yapacağı çalışmanın daha kapsamlı olacağını ilk ciltle birlikte haber vermiştir. GAL'a mahiyeti itibarıyla benzeyen fakat kapsam ve içerik bakımından daha geniş müstakil bir çalışma olarak tasarladığı GAS (Geschichte der arabischen Schrifttums: Arapça yazılmış Bilimler Tarihi) başlıklı eseri yani kısaca Arap Yazını Tarihi diyebileceğimiz meşhur eserini meydana getirmiştir (Kılıç, 2019:346).

Şu anda yapılması gerekenlerin başında GAS diye bilinen bu eserin farklı dillere çevirisiyle birlikte erişim kolaylığı sağlamak adına dijital kullanım ve sürekli yenilebilir olma noktasında neler yapılabileceğinin imkânlarının araştırılmasıdır.

3. Almanya'da Şarkiyat Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine

İslam araştırmalarına girişi olarak kabul edilen Arapça öğrenimi ve Arapça kitapların okunup anlaşılmasını hedef alan çalışmalara örnek olarak 1582 yılında Jakob Christmann'ın (ö.1613) Arap alfabesindeki harflerinin tahtadan yapılmış klişeler yardımıyla Arapça öğrenenlere kolaylık sağlamak amacıyla ilk Arapça alfabe tab ettirmiştir. Bunu takiben Johann Kasimir de Almanya'daki soyluların elindeki koleksiyonların bir kataloğunu yapmış, arkasından da Heidelberg Üniversitesine Şarkiyat kürsüsünü faaliyete geçirmiştir (Bulut, 2007:429).

Rumeli'ye geçişten neredeyse yüz elli yıl sonra Orta Avrupa'ya kadar hâkimiyetini kabul ettirmiş olan Osmanlı Devleti'nin İslam dinine mensup oluşu ve başarıları dikkat çekerek Avusturya ve Almanya'da bunun nedenlerini sorgulamak adına doğuyu tanımak, İslam'ı araştırmak için bir arayış başlamıştır. Kuru kuruya düşmanlık yerine ilmî etütler ve Arapçayı temel alan çalışmalar yeni bir hız kazandırmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Avusturyalı araştırmacıların yoğun çalışmaları, aynı dili kullanmaları sebebiyle Alman ilim çevrelerini de etkilemiştir. Almanya'dan pek çok öğrenci Fransa ve Hollanda'ya gönderilmek suretiyle Doğu bilimi denilen şarkiyat çalışmalarının temeli atılmıştır. Fransız asıllı Antoine Isaac Silvestre de Sacy'nin (ö. 1838) Paris'te açtığı Doğu Dilleri merkezine gelen Alman öğrencilerin yetişmesine katkı sunduğu bir vakıadır (Gözeler ve diğ., 2012:221). Yine erken tarihli oryantalist çalışmalarının yürütüldüğü Hollanda'da Alman asıllı Johann Jacob Reiske'nin (ö. 1774) çabaları da göz ardı edilemez. 17. asrın sonlarına doğru Joseph Purgstall Hammer'in (ö. 1856) yayınladığı dergi ve kitaplar Almanya'da şarkiyat çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Fundgruben im Orient dergisinde yayınlanan İslam ve Arap-Fars Edebiyatına dair yazıların da teşvikiyle Johann Wolfgang Goethe (ö. 1832) de Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.s.) üzerine şiirler yazmıştır (Herzog, 2010; 78-98).

Sömürge savaşlarının arttığı ve herkesin bir pay kapma yarışına girdiği 19. asırda dinî konuların yanı sıra Araplar üzerine antropolojik, filolojik, kültürel çalışmalar çeşitlendirilmiştir. Ortaçağ boyunca bilinçsizce sürdürülen İslam düşmanlığı bu sefer bazı ilmi esaslar ve neşirlerden sonra eleştirel dozunu artırmaya başlamıştır. Kur'an'ın otantikliği, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) kişiliği, getirdiği din ve kendine atfedilen Hadislerle ilgili hakaret içeren yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Sadece Batı'da değil İslam dünyasında bu yayınlar menfi tesirler meydana getirmiştir. Bu devrin simaları arasında o günlerde kurulmuş olan Gustav Freytag (ö. 1895) 1818'de kurulmuş olan Bonn Üniversitesi'ne bağlı Şarkiyat kürsüsünde görev yapmıştır. Görevi esnasında dört cilt Arapça-Latince sözlük hazırlamıştır (Gözeler ve diğ., 2012:221).

Çağdaş başka bir velut yazar da şair Friedrich Rückert (ö. 1866) Arap dili ve belagatini araştırmış ve Arap şiirinden örnek tercüme yapmıştır. Aynı yazara ait Kur'an-ı Kerim'in

Almancaya çevirisi tanınmıştır (Seufert, 2008:283) Kur'an-ı Kerim'in, Arap Edebiyatı Tarihçisi Gustav Leberecht Flügel (ö. 1870) tarafından yapılan çevirisi önce sade metin sonrasında fihristiyle *Corani Textus Arabicus* başlığıyla 1834'te Leipzig'de basılmıştır (Gözeler ve diğ., 2012:221).

Heinrich Ewald (ö.1875) Arap dilbilgisinin tahkikli bir neşrini yapmış, Arap şiirinin olmazsa olması vezinler üzerinde iki cilt bir kitap yazmıştır. Yine Göttingen Üniversitesi'nde bulunan Arapça yazmalara dair bir tasnif yaparak kataloglarını hazırlamıştır. Aynı yüzyılın bir diğer çalışkan ilim adamı Heinrich Leberecht Fleischer (ö. 1888) ise katalog çalışmalarında Ewald Wagner'e yardımcı olmuştur. Kendisi ayrıca Dresden kütüphanesinde mevcut Arapça kaleme alınmış yazmalara dair bir katalog da hazırlamıştır. Ayrıca aynı zat, Berlin'de Alman Şark Cemiyetini 1854 yılında Berlin'de Deutsche Morgenländische Gesellschaft adıyla kurmuştur (Schmiede, 1996:163 vd).

Emeviler ve devrine dair kitaplarıyla temayüz etmiş olan Julius Wellhausen (ö.1918) konuyla alakalı derinlemesine araştırmalar yapmış, Eski Ahid ve Ahd-i Cedid incelemeleriyle konuyu karşılaştırmıştır. Bütün bu çıkarımlarını ve konuya dair sonuçları ileride kaleme alacağı konulara temel bahis yapmıştır (Görgün, 2013:155). 19. yüzyılda Almanya'da faaliyete geçirilen (Seminar für Orientalische Sprachen: Doğu Dilleri Okulu)'nun Berlin'de kurulmasıyla canlılık kazanmış ve 1908'de Hamburg'ta kurulan (Seminar für Geschichte und Kultur des Orients: Doğu Kültür ve Tarih Okulu) ile hız kazanmıştır. Yukarıda da geçtiği üzere Avrupa ülkelerine doğudan getirilen yazmaların yoğun bir biçimde yer aldığı Almanya'da çok zengin bir koleksiyondan söz edilebilir. Almanya'ya getirilen el yazmalarının önemli bir kısmını Julius Heinrich Petermann (ö.1876), Aloys Sprenger (1893) ve Johann Gottfried Wetzstein (ö. 1905) gibi bazı şarkiyatçılar getirmiştir (Bulut, 2007:431).

19. asırda yıldızı parlayan oryantalistler arasında ve 20. yüzyılın başlarında araştırmaları ile ün yapan Alman müsteşrikler arasında çok sayıda kaynak kitaplar yayımlayan Ferdinand Wüstenfeld (ö.1899), Berlin Kütüphanesindeki Arapça yazmalar katalogunu yayımlayan ve Câhiliye devri Arap şiiri üzerinde araştırmalar yapan Wilhelm Ahlwardt (ö. 1909); İslâm Tarihi ve İslâm Mezhepleri üzerine önemli eserler telif eden Julius Wellhausen (ö. 1918) ile eski Arap şiiri, Kur'ân ve Hz. Muhammed (s.a.s.) üzerine çalışmalar yapan Theodor Nöldeke (ö.1930) önemli yer tutmaktadır. (Erşahin ve diğ., 2011:5).

Almanya Doğu Bilimi araştırmalarını yoğunlaştırmak adına İslam ülkelerinde derneklere ait şubeler açmıştır. Bunlar arasında Deutsche Morgenländische Gesellschaft, Beyrut'ta açılan Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü; Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft ile birlikte Kahire, Bağdat ve İstanbul'da Deutsche Archaeologisches Institut: Alman Arkeoloji enstitüsü adı altında faaliyet alanlarına dönük kurumsal yapılandırmasını sürdürmüştür. (Bulut, 2007:432).

20. yüzyıl Alman müsteşrikleri arasında, İslâm hukuku üzerindeki çalışmalarıyla ün yapan Joseph Schacht (ö. 1969), Kur'ân ve Kur'ân ilimleri sahasında Pretzi (ö. 1941), Arap edebiyatı tarihi üzerine ünlü "*Geschichte der Arabischen Literatur*" isimli eseri yazan Carl Brockelmann (ö. 1956), çalışmalarını Arap dili ve lehçeleri üzerinde yoğunlaştıran Enno Littmann (ö. 1958), İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllar ders veren Arap ve Fars edebiyatı uzmanı, *Bibliotheca Islamica*'nin ve merkezi İstanbul'da bulunan milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti'nin kurucusu Hellmut Ritter (ö. 1971), çalışmalarını İslâm tasavvufuna adan Richard Hartmann (ö. 1965), dil ve edebiyat sahasında yoğunlaştırdığı çalışmaları ile Johann Fück (ö. 1974), İslâm fıkhi, tasavvuf ve Arap edebiyatı üzerine Otto Spies (ö. 1981) , Kur'ân ve siyer araştırmalarında Rudi Paret (ö. 1983), modem Arap dili ve sözlük konusunda Hans Wehr (ö.1981), Kuzey Afrika ve İspanya tarihi ile ilgili çalışmalar yapan Wilhelm Hoenerbach (ö. 1991), bir ara Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan Annemarie Schimmel (ö. 2003) ve Josef van Ess önde gelen bilim insanlarıdır. (Kurtuluş, 1989: 522 vd).

4. Sonuç

Almanya’da hız kazanan Şarkiyat çalışmaları ülkenin dört bir yanında enstitü veya kürsüler açılmasına neden olmuştur. Bölümler konjektürel olarak çeşitlilik de kazanmıştır. İslam dışında Türkoloji, Mısıroloji, İndoloji, Sinoloji, Japonoloji, İslam Sanatı ve Mimarlığı gibi geniş bir yelpazeye dağılmıştır. Bu bölümlerin kendi içlerinde de iniş çıkışlı dönemleri olmuştur. Tarihi sürece baktığımızda önceleri Kur’an’ı tercüme etmek, incelemek adına Arapça öğreniminin öne çıkarıldığına şahit olmaktayız.

16. yüzyıldan itibaren sadece Arapça öğretimine dair Dil merkezlerinin yanı sıra Avrupa’daki başta Papalık olmak üzere doğudan yazma eserler toplanması ve bunları içeren kütüphanelerin açılması da söz konusu olmuştur. Çok kısa süreli de olsa 18. yüzyılın son çeyreğinde bazı gayretkeş ve insafılı şarkiyatçıların oluşturduğu İslam’a ve onun Peygamberine olan saygılı ve seviyeli yaklaşım sömürgeciliğin getirdiği çekişme sonucunda yerini İslam karşıtı, Kur’an’ı ve sünneti hiçleştiren ve sıfırlayan bir anlayışa evrilmiştir. 19. ve 20. yüzyıldaki materyalizm akımının dine karşı estirdiği hava, I. Dünya ve II. Dünya savaşları sonunda sömürgelerin bağımsızlığa kavuşmalarıyla birlikte Hıristiyanlığın etkisiyle İslam’a olan önyargı ve suçlamaların yerini dinsizlik cereyanlarına karşı ortak dayanışma isteğine dönüşmüştür.

Müslümanların hamisi olarak yüzyıllarca sahip çıkan Osmanlı Devleti’nin yıkılışından sonra İslam Dünyasında sömürgecilerin alanı boş bularak sömürüyü en ileri safhaya taşımalarına yol açmıştır. Sömürgecilerin elinden kendilerini kurtardıktan sonra sömürgecilerin geride bıraktıkları ihtilaflar ve ayrılık tohumları nedeniyle iç savaşlar ve büyük acılar, işgaller, savaşlar ve felaketler geçiren ilgili ülkelerde zamanla ırkçı, selefi akımlar güç kazanmaya başlamıştır. Çaresizlik, çözümsüzlük ve çıkmaza düşen toplumlarda sıkça rastlanan aykırı ve şiddet yanlısı topluluklar kolayca insan devşirerek sorunların biraz daha ağırlaşmasına sebebiyet vermiştir.

Mısır, Suriye, Sudan, Pakistan, Türkiye gibi pek çok İslam ülkesinde etkisini gösteren pek çok İslâmî akımın faaliyetleri ve anti Batıcı söylemlere karşı Batıcı gurupların tepkileri ve çekişmeleri artarak sürmüştür. Bu akımların etkisiyle ortaya çıkan cihat düşüncesi önce Afganistan, ardından İran’da meydana gelen devrim ve kavgalar safları da daha da berraklaştırmıştır. Ortadoğu’da İsrail’in kurulması ve buna karşı tepkinin sonucu olarak 1948- 1967-1973 yıllarındaki savaşlar Batı’nın İslam dünyasına karşı dikkatini ve hassasiyetini yeniden uyandırmıştır.

Afganistan’ın Rusya tarafından işgalinin uzun bir süreden sonra sona ermesiyle orada savaşıyan grupların birbirine düşüşü ve el-Kaide gibi kanlı bir örgütün ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam’ın bilime olan katkısını ve önderliğini anlatan Fuat Sezgin, bu karışık ve kaos ortamında bir ışık gibi parlamış, sahih ve doğru İslam için aranan doğru rotaya işaret etmiştir. Müslümanların kendi özlerine dönmesinin gerekliliğine pek çok röportaj ve mülakatında açıkça ifade etmiştir.

Fuat Sezgin’in Almanya’yı tercihi boşuna değildir. Hayatının neredeyse 60 yılını geçirdiği ülkenin üniversitelerinde bilfiil öğrenciliği yoksa da araştırmacı olarak bir ömür vermiştir. Avrupa devletleri içinde Almanya’da şarkiyat eğitiminin araştırma alanları her ne kadar farklı olsa da ortak noktası çalışkanlık, gayret, sabır ve uzun soluklu işlere dönük çabalarıdır.

Kaynakça

- Ayktut, A. (1991), “Ansiklopedi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss.217-227.
- Başkan, M. (2016), “Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss. 641-642.
- Bausi, A. ve diğ.. (2015) Comparative Oriental Manuscript Studies: An Introduction, (Proje Editörü: Eugenia Sokolinski), Hamburg.
- Bulut, Y. (2007), “Oryantalizm”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss. 428-437.
- Erşahin, S. ve diğ. (2011), İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed (s.a.s.) Tasavvuru, Ankara: Nobel Yayınları.
- Flügel, G. (1858), Kashf Al-Zunun An Asami Al-Kutub wa Al-Funun: Lexicon Bibliographicum et Encyclopedicum, London: Published for the Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.
- Görgün, H. (2013), “Wellhausen, Julius”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss.155-157.
- Gözeler, E. ve diğ. (2012), Corpus Coranicum Projesi: Kur’an’ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 53 (2), ss.219-253.
- Hansu, H. (2016), Fuat Sezgin: Arap-İslâm Bilimleri Tarihi I, İstanbul: Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2015, XIII+1072 sayfa, Kitap Değerlendirmesi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (34), ss. 221-228.
- Herzog, C. (2010), Almanca Konuşulan Ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmalarının Gelişimi Üzerine Notlar, çev. Faruk Yasıçimen Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c.8, sy, 15, s. 77-148.
- Kanar, M. (1996), “Geschichte der Arabischen Litteratur”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss.35-37.
- Karakaş, A. (2018), Hadis Oksidentalizm ve Fuat Sezgin, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılıç, A. (2019), Fuat Sezgin’in Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS) İsimli Eserinin İslam Araştırmalarındaki Yeri” İçinde, Uluslararası İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Sempozyumu, (cilt: 1), ss. 339-368, İstanbul: Divan Kitap Yayınları.
- Kurtuluş, R. (1989), “Almanya’da İslam Araştırmaları”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss. 522-524.
- Martin, R. C. (2003), Encyclopedia of Islam and the Muslim World, I-II, USA: Thomson Gale Publisher.
- Rieu, C. (1888), Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Muséum, London: Longmans and Co.
- Seufert, S. (2008), “Rückert, Friedrich”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss. 283-284.
- Schmiede, H. A. (1996), “Fleischer, Heinrich Leberecht”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss.163-164.
- The Encyclopedia of Islam, 13 cilt, E. J. Brill, Leiden, Hollanda, 1954-2005; I-V, Leiden, 1913-1939.
- Yüce, N. (1992), “Brockelmann, Carl”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, ss. 335-336.